

Dorota Gonigroszek

Rozwój historyczny nazw kolorów w języku angielskim a teoria Berlina i Kaya

---

Językoznawstwo : współczesne badania, problemy i analizy językoznawcze 6, 27-35

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dorota Gonigroszek

Rozwój historyczny nazw kolorów w języku angielskim a teoria Berlina i Kaya

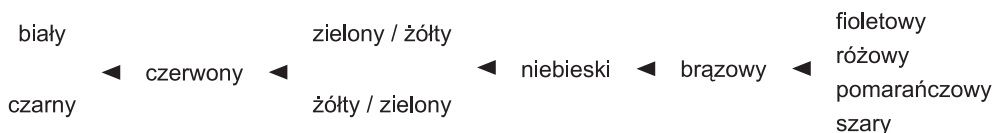
Badacze starożytnej literatury greckiej jako pierwsi zauważyli, że nazwy kolorów używane przez Platona czy Homera nie odpowiadają tym, które występują we współczesnych językach europejskich. Nie pokrywał się zakres ich użycia, a co więcej, wiele terminów miało bardzo szeroki zakres zastosowania, jak na przykład *khlo:ros*, którym opisywano przedmioty zielone, żółte i pomarańczowe (drzewa, młode liście, miód, piasek). Takie spostrzeżenia skłoniły badaczy – Williama Gladstone’a i Lazarusa Geigera do stwierdzenia, że Grecy musieli cierpieć na jakąś formę zaburzeń postrzegania barw¹. Wówczas nie przyszło jeszcze nikomu na myśl, że różne społeczeństwa mogą dokonywać kategoryzacji kolorów w odmienny sposób i stąd tak wiele terminów, praktycznie nieprzetłumaczalnych na inny język.

Dopiero badania przeprowadzone wspólnie przez biologów, antropologów i filologów na przełomie XIX i XX wieku doprowadziły do następującej konkluzji: choć ludzie na całym świecie mają takie same zdolności postrzegania kolorów, klasyfikują barwy inaczej, a liczba nazw nadawanych barwom w różnych językach waha się od dwóch do kilkunastu. Wtedy to również, dokonano pierwszych obserwacji, że nazwy barw rozwijają się w języku nieprzypadkowo, lecz w określonej kolejności. Innymi słowy, pojawienie się pewnych nowych terminów uwarunkowane jest istnieniem innych, bardziej podstawowych, które ewoluowały wcześniej w historycznym rozwoju języka. Badaniom tym, przeprowadzo-

¹ William Gladstone był brytyjskim politykiem oraz znawcą twórczości Homera. Swoje spostrzeżenia dotyczące nazw kolorów opublikował w eseju *Postrzeganie i stosowanie koloru u Homera*. Podobne wnioski zostały wyciągnięte przez niemieckiego uczonego Lazarusa Geigera, który przedstawił swoje uwagi na spotkaniu niemieckich naturalistów w 1867 r.

nym ponad sto lat temu, brakowało jednak metodologicznej spójności, a ich zakres nie obejmował wielu języków².

W latach sześćdziesiątych XX wieku dwóch uczonych rozpoczęło systematyczne badania nad uniwersaliami w domenie koloru. Byli to Brent Berlin i Paul Kay, którzy przeprowadzili analizy porównawcze systemów kilkudziesięciu języków. Wyniki badań zostały opublikowane w 1969, w pracy zatytułowanej *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*³. Wówczas przedstawiono pierwszą wersję teorii Berlina i Kaya, modelu uniwersalistycznego, który do dzisiaj jest stale rozwijany i modyfikowany w oparciu o nowe odkrycia w dziedzinie fizjologii, językoznawstwa i psychologii. Obecna wersja teorii zakłada, że każdy język naturalny posiada od 2 do 11 nazw barw, określanych jako terminy podstawowe (*basic colour terms*). Są to terminy monoleksemiczne, ich sens nie może być ujęty innym wyrazem o szerszym znaczeniu, a użycie nie jest zawężone do jakiejś konkretnej klasy przedmiotów⁴. Według tak przyjętych kryteriów, wyrazy *czerwony*, *biały*, *zielony* są uznawane za podstawowe, podczas gdy *bordowy*, *oliwkowy*, *blond* czy *jasnozielony* – nie. Co więcej, Berlin i Kay stwierdzili, że nazwy kolorów pojawiają się w języku w określonej kolejności. Jako pierwsze pojawiają się terminy *biały* (*white*) i *czarny* (*black*) lub *jasny* i *ciemny*. Należy jednak podkreślić, że są to określenia umowne, odnoszące się do makrokategorii, a nie do konkretnych barw. Kategoria BIAŁY obejmuje więc całe spektrum barw – od białej, poprzez żółtą, do czerwonej, a kategoria CZARNY – czarną, niebieską, zieloną, itp⁵. Następnie taka makrokategoria zostaje „rozbita” na części składowe i powstaje nowa kategoria i nowy termin. Zaobserwowano, że terminem następnym w kolejności jest *czerwony*. W czwartym etapie rozwoju nazewnictwa kolorów pojawia się *zielony* lub *żółty*, jako piąty *niebieski*, a po nim *brązowy*. Terminy *fioletowy*, *różowy*, *pomarańczowy* i *szary* pojawiają się jako ostatnie. Proces ten może być obrazowo przedstawiony w następujący sposób:

W wyniku dalszych analiz porównawczych słownictwa większej grupy języków, stwierdzono, że *szary* (*grey*) nie zawsze pojawia się w końcowej fazie rozwoju nazw kolorów. Termin ten może wystąpić znacznie wcześniej, w dowolnym momencie, ale po wyodrębnieniu się kategorii BIAŁY, CZARNY oraz CZERWONY⁶.

² R. MacLaury, *Color Terms*, [In:] Haspelmath M. (ed.), *Language Typology and Language Universals*, Mouton De Gruyter, Berlin 2001, pp. 35–48.

³ B. Berlin, P. Kay, *Basic Colour Terms: Their Universality and Evolution*, CSLI Publications, Berkeley 1969.

⁴ Praca Berlina i Kaya oparta została na analizie 20 języków. Dane dotyczące pozostałych 78 systemów uzyskano z literatury i opisów wcześniejszych prac badawczych. Podczas badania proszono użytkowników danego języka o wymienienie znanych im nazw kolorów. Następnie badani musieli wskazać na tablicy Munsella zakres stosowalności tych terminów, które uczeni uznali za spełniające kryteria *basic colour terms*.

⁵ Chodzi tu o kategorie mentalne i psychologiczną kategoryzację barw. Zgodnie z tradycją utrwaloną w pracach z zakresu językoznawstwa kognitywnego, nazwy kategorii zapisano wielkimi literami.

⁶ E. R. Anderson, *Folk Taxonomies in Early English*, Rosemont Publishing and Printing Corporation, Cranbury 2003.

Czynniki motywujące powstawanie kolejnych nazw są związane z rozwojem danej społeczności. Odkrywane są nowe techniki farbowania tkanin czy barwniki stosowane w sztuce, a co za tym idzie, pojawia się potrzeba nazywania kolorów tak, aby podkreślić różnice między nimi. To, co dotychczas uważano za podobne lub takie samo, na przykład żółty i pomarańczowy, staje się teraz odmienną kategorią. Nie znaczy to, że ludzie wcześniej nie postrzegali różnic między tymi dwoma barwami, ale z pewnych względów (kulturowych, społecznych) traktowali je jako przynależne do tej samej kategorii.

Hierarchiczny model Berlina i Kaya, w swojej pierwotnej wersji, opisywał pewne stałe zjawisko, występujące we wszystkich badanych językach, ale nie wyjaśniał przyczyn zaobserwowanych prawidłowości. Pomocne okazało się odniesienie wyników analiz językowych (porównawczych) do procesów fizjologicznych odpowiedzialnych za postrzeganie barw i teorii zbiorów rozmytych, sformułowanej w latach sześćdziesiątych przez Zadeha⁷.

Zmodyfikowana wersja teorii, przedstawiona w 1978 roku, zakładała, że kategorie kolorów (postrzegane jako zbiory rozmyte) zbudowane są w oparciu o pewne centralne barwy (*focal colours*), których przynależność do danej kategorii jest niezaprzeczalna oraz elementy, które im dalej umiejscowione są od tego prototypu lub prototypów, tym więcej sprawiają problemów z klasyfikacją. Granice danej kategorii nie są więc stałe, lecz wyznaczone przez subiektywną ocenę danej osoby. Takie spojrzenie na kategorie kolorów pozwoliło wyjaśnić, dlaczego wiele osób przebadanych przez Berlina i Kaya w 1969 roku miało problemy z określeniem przynależności pewnych barw do konkretnych kategorii, podczas gdy niektóre próbki kolorów (z tablicy Munsella) nie budziły takich wątpliwości. Co więcej, analiza procesów fizjologicznych umożliwiających postrzeganie barw doprowadziła Kaya do konkluzji, że anatomia ludzkiego oka pozwala nam na widzenie tylko 6 barw – czerwonej, zielonej, żółtej, niebieskiej oraz białej i czarnej. Wrażenia pozostałych kolorów, takich jak różowy, brązowy czy pomarańczowy, są wynikiem skomplikowanych procesów zachodzących w umyśle. Te operacje umysłowe mogą być obrazowo przedstawione za pomocą działań na zbiorach. Makrokategorie kolorów obejmujące wiele barw to suma zbiorów (kategorii składowych), a postrzeganie kolorów, takich jak pomarańczowy czy granatowy jest wynikiem „wyodrębnienia” części wspólnej dwóch innych kategorii (pomarańczowy = czerwony + żółty, granatowy = niebieski + czarny)⁸.

Paul Kay pracuje nad swoją teorią do dzisiaj, stale udoskonalając metodologię badań. Ostatnimi laty, dzięki programowi zwanemu World Color Survey, przeanalizowano systemy 110 języków ze wszystkich rodzin i grup językowych⁹. Nowo zdobyte dane zdają

⁷ L. A. Zadeh, amerykański automatyk pochodzący z Azerbejdżanu, opublikował w 1965 roku pracę zatytułowaną *Fuzzy Sets*, w której przedstawił założenie tzw. logiki rozmytej. Teoria zbiorów rozmytych ma zastosowanie do takich pojęć, których wieloznaczny i nieprecyzyjny charakter uniemożliwia określenie ich jednoznacznej przynależności do danego zbioru. W tym przypadku, określa się stopień przynależności, którego funkcja przybiera wartości od 0 do 1.

⁸ Ch. K. McDaniel, P. Kay, *The linguistic significance of the meaning of basic color terms*, „Language” 54, nr 3, pp. 610–646.

⁹ World Colour Survey jest programem zainicjowanym w latach siedemdziesiątych XX wieku. Obecnie program jest wspierany przez uniwersytety w Berkeley i Chicago, a dzięki pracy językoznawców z całego świata udało się zgromadzić dane dotyczące 110 języków. Z wyników badań udostępnianych w Internecie na stronie projektu, mogą korzystać wszyscy ci, którzy interesują się założeniami hipotezy Berlina–Kaya lub prowadzą własne programy badawcze.

się potwierdzać wcześniejsze założenia Berlina i Kaya o stopniowej ewolucji pojęć odnoszących się do kolorów. Co więcej, z wywiadów przeprowadzonych z użytkownikami języków wynika, że kategorie barw faktycznie zbudowane są w sposób niejednorodny, gdyż nie wszystkie elementy do nich przynależne zdają się mieć równy status (elementy prototypowe, centralne i elementy marginalne)¹⁰.

Aby jednak z całą pewnością móc udowodnić prawdziwość teorii Berlina i Kaya, należałoby przeanalizować systemy badanych języków w ich rozwoju historycznym, opierając się na źródłach pisanych. W przypadku licznych języków jest to niemożliwe, ponieważ wiele społeczeństwa nie rozwinęło jeszcze systemu pisma lub brak wystarczającej ilości przekazów ilustrujących rozwój danego języka. Taką analizę można jednak przeprowadzić w oparciu o źródła dokumentujące diachroniczny rozwój języka angielskiego – kroniki, utwory literackie oraz dokumenty, i dokonać próby rekonstrukcji procesu ewolucji terminologii odnoszącej się do kolorów. Takiego zadania podjęło się już kilku językoznawców, między innymi Seija Kertulla, Ronald W. Casson, Siegfried Wyler oraz Earl R. Anderson, którzy dokonali bardzo obszernej analizy materiałów historycznych.

Celem niniejszej pracy jest zaprezentowanie wyników badań diachronicznych przeprowadzonych przez wspomnianych badaczy. Następnie na podstawie zebranych danych odtworzona zostanie kolejności pojawiania się poszczególne nazwy kolorów w języku angielskim. Dane te będą zestawione i porównane z sekwencją zaproponowaną przez Berlina i Kaya w 1969 roku. W ten sposób podjęta zostanie próba weryfikacji słuszności założeń wspomnianej hipotezy w odniesieniu do języka angielskiego. Zadanie to nie jest łatwe z wielu powodów. Jak wspomina Anderson, każdy z etapów rozwoju języka przysparza pewnych trudności¹¹. Teksty spisane w okresie staroangielskim są w większości tłumaczeniami z łaciny, a ich tematyka nie obejmuje wielu sfer życia codziennego¹². W przypadku czasów późniejszych ilość zachowanych materiałów jest znacznie większa, a tym samym dokonanie całościowej analizy staje się trudniejsze. Należy również pamiętać, że źródła pisane niekoniecznie odzwierciedlają faktyczne użycie języka w całej jego różnorodności, przez wszystkie grupy społeczne.

Jak twierdzi Casson, pierwsze terminy odnoszące się do kolorów pojawiły się w okresie staroangielskim (ok. 400 – 1100)¹³. Nie były to jednak określenia opisujące jedynie barwy, tak jak dzisiejsze *red* (czerwony), *yellow* (żółty) czy *green* (zielony). Staroangielskie *torht*, *scir*, *hador*, *dunn*, *salu* i *fealu* charakteryzowały przedmiot przede wszystkim ze względu na to, czy jest jasny, ciemny, błyszczący, świecący czy też matowy. Podobną tendencję zauważono w przypadku wielu innych języków – jako pierwsze pojawiają się terminy określające rzeczy jako ciemne lub jasne, a następnie wyrazy *sensu stricto* opisujące kolory. Prawdopodobnie ta może być rezultatem kolejności procesów fizjologicznych, wa-

¹⁰ B. Berlin, P. Kay, L. Maffi, W. Merrifield, *Color naming across languages*, [In:] Hardin C.L., Maffi L. (ed.), *Color Categories in Thought and Language*, Cambridge University Press, Cambridge 1997, pp. 224–240.

¹¹ E. R. Anderson, op. cit.

¹² Cały okres rozwoju języka angielskiego dzieli się umownie na trzy etapy: okres staroangielski (Old English), trwający od ok. roku 400 do 1100, okres średnioangielski (Middle English) ok. 1100–1500, oraz okres nowożytny (Modern English) trwający od 1500 do dziś.

¹³ R. W. Casson, *Color shift: evolution of English color terms from brightness to hue*, [In:] C.L. Hardin, L. Maffi (ed.), *Color Categories in Thought and Language*, Cambridge University Press, Cambridge 1997, pp. 224–240.

runkujących postrzeganie barw, udowodniono bowiem, że „stopień jasności” przedmiotu jest zauważany szybciej niż jego kolor¹⁴.

Terminu *torht* używano przed rokiem 1000 do opisu rzeczy jasnych, błyszczących. W XIII w. wyraz ten zaniknął. *Scir* prawdopodobnie pojawił się jeszcze wcześniej, gdyż odnotowuje się jego użycie w materiałach spisanych przed 750 rokiem. Oznaczał ‘jasny, czysty’. Dał on początek współczesnemu *sheer* (‘zwykły, czysty, zupełny’). Podobne znaczenie miał termin *hador*, którym opisywano, między innymi niebo i gwiazdy. Staroangielski *dunn* odnosił się do koloru brązowego, szarobrązowego, ale znaczył też ‘ciemny, przyćmiony’. *Salu* oznaczał ‘ciemny, w ciemnym kolorze, mroczny, w kolorze ziemi’. *Fealu* miał szerokie zastosowanie – opisywano nim przedmioty szare, żółte, czerwono-brązowe, ale znaczył też ‘ciemny, blade’¹⁵. Jak łatwo zauważyć, określenia te nie są nazwami kolorów, które można zakwalifikować jako *basic colour terms*. Na rozwój terminów podstawowych spełniających wcześniej wymienione kryteria, trzeba było poczekać jeszcze kilka stuleci, a są to wyrazy, z których wyewoluowały współczesne *white* (biały), *black* (czarny), *red* (czerwony), *green* (zielony), *yellow* (żółty), *brown* (brązowy), *grey* (szary), *pink* (różowy), *orange* (pomarańczowy) i *purple* (fioletowy). Aby zdecydować, czy te przymiotniki są nazwami podstawowymi oraz, co ważniejsze, kiedy się nimi stały, analizuje się zakres stosowalności danego słowa, częstotliwość jego użycia oraz to, czy opisuje ono jedynie barwę, czy też określa inne właściwości przedmiotu. Należy podkreślić fakt, że moment pojawienia się danego słowa w języku nie jest równoznaczny z osiągnięciem przez nie statusu *basic colour term*.

Staroangielski *blæk* był terminem pochodzenia indoeuropejskiego, bezpośrednio wywodzącym się od germańskiego *blakaz*¹⁶. Opisywano nim przedmioty czarne – włosy, konie, kruki, smołę, ubrania, ale też obiekty innych ciemnych barw – bluszcz, wrzosa, las, wzgórze. Co ciekawe, w wielu przypadkach wyraz ten odnosił się również do rzeczy jasnych¹⁷. Warto zaznaczyć, że w tym samym okresie używany był równocześnie inny termin (prawdopodobnie nawet częściej) oznaczający czarny – *swært*. Wyszedł on z użycia w XIII wieku, pozostawiając po sobie ślad w postaci współczesnego przymiotnika *swarthy* (‘śniady, smagły’). Według Kertulli, *blæk* uzyskał status podstawowej nazwy koloru pod koniec okresu staroangielskiego¹⁸. Casson twierdzi, że stało się to później, w XII wieku, kiedy to wyraz ten funkcjonował już w zmienionej formie *blak*. Analiza tekstów pochodzących z tego okresu pokazuje, że termin ten miał znaczenie identyczne jak współczesne *black* (czarny)¹⁹.

Hwit było wyrazem równie starym jak *blæk*, również zapożyczonym z języka germańskiego. Pojawiał się już w tekście z 888 roku, w znaczeniu ‘bezbarwny’. Stopniowo rozszerzał się zakres jego referencji, głównie w odniesieniu do rzeczy białych, siwych

¹⁴ K. Allan, *Natural Language Semantics*, Blackwell Publishers, Oxford 2001.

¹⁵ R. W. Casson, *Color shift...*, op. cit.

¹⁶ J. Heifetz, *When Blue Went Yellow*, Henry Holt and Company, New York 1994.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ S. Kertulla, *English Colour Terms: Etymology, Chronology and Relative Basicness*, Societe Neofilologique, Helsinki 2002.

¹⁹ R. W. Casson, op. cit.

– opisywano nim włosy, karnację, mleko i śnieg. Jednocześnie przez cały okres języka staroangielskiego *hwit* używany był w sensie ‘jasny, błyszczący’. Liczne przykłady użycia w tekstach z tego czasu, a także spora ilość wyrazów złożonych z *hwit* – sugerują, że w XI/XII wieku termin ten był już nazwą podstawową. Średnioangielska forma *whit* dała początek współczesnemu *white* (*biały*)²⁰.

Kertulla, podobnie jak Wyler, sugeruje, że najstarszym terminem, bardziej podstawowym niż *blæk* i *hwit* był *rēad*, który pojawił się w tekście z ok. 700 roku („Epinal Glossary”)²¹. Faktycznie data ta wskazuje, że jako wyraz *rēad* był starszy, jednakże jeszcze przez długi czas nie spełniał kryteriów bycia terminem podstawowym. Nie był używany w poezji, nie pojawił się także w eposie *Boewulf*, a zakres jego stosowalności był bardzo wąski. Zamiast niego używano *blod*, *blodfag* i *blodig* (przeważnie opisując czerwień krwi). Dopiero w literaturze chrześcijańskiej *rēad*, a następnie średnioangielskie *reed*, pojawia się częściej i w odniesieniu do wielu czerwonych przedmiotów: krew, koral, wino, ogień, barwniki, karnacja, dojrzałe zboże. Można więc przypuszczać, że angielski *czerwony* stał się terminem podstawowym, podobnie jak *biały* i *czarny*, w wieku XII lub później.

Według założeń Berlina i Kaya, następne w kolejności powinny pojawić się przymiotniki *zółty* lub *zielony*. Tak się też dzieje w języku angielskim. Przymiotnika *geolu* do końca okresu staroangielskiego używano w sensie ‘zółty, lśniący, świecący’. Podobne znaczenie miało średnioangielskie *yelou*, z tym że coraz częściej słowem tym opisywano barwę, a nie „stopień jasności” przedmiotów. Analiza tekstów pochodzących z tego czasu pokazuje, że *yelou* odnosiło się do wosku, koloru włosów, złota, słońca, papieru, żółtka jajka, siarki, żółtych kwiatów i owoców. Tak szeroki zakres stosowalności świadczy o tym, że to właśnie w tym okresie *yelou* stał się podstawową nazwą barwy. *Grene* zyskało status terminu podstawowego jednocześnie z *yelou* lub, jak twierdzi Biegam, niedługo po nim²². Znaczenie wyrazu *grene* również przechodziło semantyczną zmianę. Początkowo, słowem tym opisywano przede wszystkim rośliny. W okresie średnioangielskim wszystkie zielone przedmioty zaczęto określać *grene*.

Zgodnie z przewidywaniami Berlina i Kaya, jako następny termin podstawowy ewoluował *niebieski*. *Blew(e)* (inna wersja *bleu*) pojawił się w języku angielskim około 1300 roku, zapożyczony z języka starofrancuskiego (*blau* lub *blo*) i zastąpił wcześniejsze określenie (jednak o dużo węższym znaczeniu) *haewen*²³. Analiza utworu *The Owl and the Nightingale* (1189–1216) udowadnia, że w tym czasie jeszcze wiele przedmiotów niebieskich było opisywanych jako czarne lub ciemne²⁴. Termin *blew(e)* musiał więc pojawić się później, praktycznie od razu stając się podstawowym określeniem barwy, o czym świadczy szeroki zakres referencji i wysoka częstotliwość użycia w tekstach.

Brun zaczęto używać w dobie staroangielskiej w znaczeniu ‘brązowy, jasny’. Opisywano nim jednak prawie wyłącznie brązowe zwierzęta (stąd pokrewne wyrazy *beaver*

²⁰ Ibidem.

²¹ S. Kertulla, op. cit. (por. S. Wyler, *Colour Terms in the Crowd*, Tübingen 2006).

²² C.P. Biggam, *Blue in Old English: An Interdisciplinary Semantic Study*, John Benjamins Publishing, Amsterdam 1997.

²³ E.R. Anderson, op. cit.

²⁴ W utworze tym słowik opisuje oczy sowy jako czarne jak węgiel, jak urzet. Z liści urzetu (*Isatis tinctoria*) przez wiele wieków uzyskiwano barwnik niebieski, a nie czarny.

‘bóbr’ czy *bear* ‘niedźwiedź’). Zakres stosowalności tego słowa rozszerzał się bardzo powoli, aż do XV/XVI wieku (forma *broun*), kiedy to nabyło ono znaczenie podobne do współczesnego *brown*. Ten czas Kertulla i Casson uważają za moment ostatecznej ewolucji kolejnego, siódmego terminu podstawowego²⁵.

Według teorii Berlina i Kaya, po *brown* (*brązowy*) powinny pojawić się pozostałe nazwy podstawowe: *pomarańczowy*, *różowy*, *fioletowy* i tak się też dzieje w języku angielskim. Najstarszym z nich jest *purple* (*fioletowy*), którego pierwotna forma pojawiała się w tekstach już w IX wieku. Jednak wówczas słowo *purple* oznaczało fioletową, a właściwie purpurową tkaninę. Taki sens utrzymał się aż do XVI w., kiedy zaczęto opisywać tym przymiotnikiem barwę przeróżnych przedmiotów.

W XIV wieku pojawia się także *orange* (*pomarańczowy*), początkowo jako nazwa owocu – pomarańczy, a następnie określenie koloru (w połowie wieku XVI). Niektórzy etymolodzy twierdzą, że słowo *orange* pochodzi od nazwy miasta portowego położonego w południowej Francji – Orange, dokąd przyływały statki z owocami cytrusowymi. Inni badacze zwracają uwagę na podobieństwo form *orange* i *nāranj* (j. arabski), *nārang* (j. perski) czy *nāranga* (sanskryt) oznaczające ‘pomarańcza, owoc pomarańczy’. Do momentu pojawienia się terminu *orange* kolor pomarańczowy określano jako *rēad* lub *reed*, kategoryzując więc tę barwę jako odcień czerwonego (w dawnych angielskich tekstach kolor złota i dojrzałych kłosów zbóż jest opisywany przymiotnikiem *rēad*).

Jako ostatnia nazwa koloru pojawił się *pink* (*różowy*). Około roku 1573 wyraz ten został użyty w znaczeniu goździk (*Dianthus*), a dopiero w 1720 r. zaczął funkcjonować jako określenie barwy różowej. Przez długi czas goździki uważano za ideał pośród kwiatów, a ponieważ najbardziej powszechne były okazy w kolorze różowym, przymiotnikiem *pink* zaczęto określać właśnie tę barwę²⁶.

W powyższej analizie celowo pominięto przymiotnik *szary* – *grey*, ponieważ określenie jego pozycji w sekwencji ewolucyjnej jest problematyczne. W pierwszej wersji modelu ewolucyjnego Kay i Berlin umieścili *grey* jako jeden z ostatnich terminów pojawiających się w języku. Jak wspomniano już wcześniej, rozszerzone badania porównawcze wykazały, że w różnych językach *szary* pojawia się na dowolnym etapie, ale po *czarnym*, *białym* i *czerwonym*. W przypadku języka angielskiego kwestia tego, kiedy *grey* stał się terminem podstawowym też jest sporna. Staroangielska forma *græg* miała bardzo szerokie zastosowanie – opisywano nią szare zwierzęta, włosy, ziemię, korę, skały. Jak twierdzi Andersen, da się również wyróżnić trzy hiponimy *græg*, czyli słowa o węższym znaczeniu – *har*, *hasu*, *wyifen*²⁷. Fakty te przemawiają za tym, że *græg* bardzo wcześnie uzyskało status terminu podstawowego – między *geolu* a *grene*. Z drugiej jednak strony, wiadomo, że aż do wieku XVI *grei* funkcjonował nie tylko jako przymiotnik określający kolor, ale przede wszystkim jako wyznacznik „stopnia jasności” przedmiotów. Co więcej, Samuel Johnson w swoim słowniku języka angielskiego z roku 1828 definiuje *grey* jako

²⁵ S. Kertulla, op. cit.

²⁶ A. Room, *NTC's Dictionary of Word Origins*, NTC Publishing Group, Lincolnwood 1994.

²⁷ E.R. Anderson, op. cit.

odcień białego, a nie odrębny kolor („white with a mixture of black”), co wskazywałoby, że termin *grey* nie był jeszcze nazwą podstawową w wieku XIX²⁸.

Powyższa analiza udowadnia, że nazwy kolorów w języku angielskim, określane jako *basic colour terms*, z dużym prawdopodobieństwem rozwijały się, a raczej stawały się terminami podstawowymi w kolejności zakładanej przez Berlina i Kaya. Pierwsze pojawiły się przymiotniki oznaczające *czarny* i *biały*. Jako następna nazwa podstawowa wyewoluował przymiotnik *czerwony*, również w wieku XII lub nieco później. *Żółty* i *zielony* stały się nazwami podstawowymi po zakończeniu okresu staroangielskiego, a *niebieski* około roku 1300 (po 1216 r.). W przypadku terminów rozwijających się później możliwe jest dokładne określenie daty pojawienia się ich i zakresu referencji. Za datę użycia *brązowego* na określenie barwy różnych przedmiotu, a nie tylko zwierząt, uznaje się rok 1300. Z całą pewnością musiało zająć jeszcze trochę czasu rozpowszechnienie się tego nowego znaczenia *brun*, tak więc można założyć, że *brązowy* stał się terminem podstawowym w przeciągu trwania wieków XV i XVI. *Fioletowy* stał się terminem podstawowym po roku 1398, i znów upowszechnienie tego terminu na określenie barwy w ogóle, a nie w odniesieniu jedynie do tkanin, szat, zajęło ponad wiek. Znaczenie *orange* w odniesieniu do koloru wyklarowało się w wieku XVI, a *różowego* po 1720 roku. Jak już wspomniano, *szary* zyskał prawdopodobnie status *basic colour term* w okresie staroangielskim.

Analiza materiałów historycznych pozwala zauważyć jeszcze jedną prawidłowość opisaną przez McDaniela i Kaya, a mianowicie to, jak poszczególne mentalne makrokategorie zostają „rozbite” na węższe kategorie, czego językowym przejawem jest pojawianie się nowych terminów, bardziej precyzyjnych opisujących odcienie barw. Przykładem może być kolor niebieski, przypisywany pierwotnie do kategorii CZARNY czy pomarańczowy klasyfikowany jako CZERWONY.

Bibliografia

- Allan K., *Natural language semantics*, Oxford 2001.
- Anderson E.R., *Folk Taxonomies in Early English*, Blackwell Publishers, Cranbury 2003.
- Ayto J., *Oxford School Dictionary of Word Origin*, Oxford University Press, Oxford 2002.
- Berlin B., Kay P., *Basic Colour Terms: Their Universality and Evolution*, CSLI Publications, Berkeley 1969.
- Berlin B., Kay P., Maffi L., Merrifield W., *Color naming across languages*, [In:] Hardin C.L., Maffi L. (ed.), *Color Categories in Thought and Language*, Cambridge University Press, Cambridge 1997, pp. 224–240.
- Biggam C.P., *Blue in Old English: An Interdisciplinary semantic study*, John Benjamins Publishing, Amsterdam 1997.
- Casson R.W., *Color shift: evolution of English color terms from brightness to hue*, [In:] Hardin C.L., Maffi L. (ed.), *Color Categories in Thought and Language*, Cambridge University Press, Cambridge 1997, pp. 224–240.

²⁸ S. Johnson, R.S. Jameson, J. Walker, *A dictionary of the English language*, Charles J. Hendee, London 1828.

- Heifetz J., *When Blue Ment Yellow*, Henry Holt and Company, New York 1994.
- Johnson S., Jameson R.S., Walker J., *A Dictionary of the English Language*, Charles J. Hendee, London 1828.
- Kertulla S., *English Colour Terms: Etymology, Chronology and Relative Basicness*, Societe Neophilologique, Helsinki 2002.
- Lipoński W., *Narodziny cywilizacji wysp brytyjskich*, Wydawnictwo poznańskie, Poznań 2001.
- Mac Laury R., *Color Terms*, [In:] M. Haspelmath (ed.), *Language Typology and Language Universals*, Mouton De Gruyter, Berlin 2001, pp. 35–48.
- McDaniel Ch.K., Kay P., *The linguistic significance of the meaning of basic color terms*, „Language” 54, nr 3, pp. 610–646.
- Room A., *Cassell's Dictionary of Word Histories*, Cassells and Co., London 2002.
- Room A., *NTC's Dictionary of Word Origins*, NTC Publishing Group, Lincolnwood 1994.
- Welna J., *A Brief Outline of the History of English*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1996.
- Wielka Encyklopedia PWN*, T. 30, J. Wojnowski (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Wyler S., *Colour Terms in the Crowd*, Gunter Narr Verlag Tübingen, Tübingen 2006.